

Межов О. Г.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

КОМУНІКАТИВНО-СИНТАКСИЧНА ТРАНСПОЗИЦІЯ У СФЕРУ СПОНУКАЛЬНОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У статті здійснено системний аналіз синтаксичної транспозиції комунікативних типів висловлень у сферу спонукальної модальності на матеріалі реченнєвих конструкцій, дібраних з текстів художнього стилю сучасної української мови. Схарактеризовано закономірності синтаксичної транспозиції розповідних, питальних, оптативних речень у спонукальні. Встановлено особливості вживання дієслівних форм теперішнього, минулого й майбутнього часів, умовного способу у транспонованих висловленнях. Окреслено діапазон комунікативних інтенцій мовця у непрямих спонукальних висловленнях. Виявлено експліцитні й імпліцитні лексико-граматичні засоби репрезентації спонукальності в аналізованих конструкціях.

Комунікативно-синтаксична транспозиція як перехід розповідних, питальних, оптативних висловлень до парадигми спонукальності особливу продуктивність виявляє в художньому та розмовному стилях сучасної української мови. Її супроводжує грамемна транспозиція дієслівних форм теперішнього, минулого, майбутнього часу, умовного і бажального способу, за якої відповідні грамеми морфологічних категорій часу та способу набувають статусу синтаксичних (темпоральності й модальності) у структурі реченнєвої надкатегорії предикативності. Такі перетворення розширюють сферу спонукальності, ядро якої формують імперативні конструкції з дієсловами наказового способу, а периферію – їхні синтаксичні синоніми – непрямі висловлення з децю прихованою спонукальною модальністю. Попри такий периферійний статус, вони здатні виражати широкий спектр комунікативних інтенцій мовця від категоричного наказу до м'якої поради або пропозиції, які мовець ідентифікує завдяки різноманітним як експліцитним, так й імпліцитним лексико-граматичним засобам: модальним словам, часовим детермінантам, займенникам, часткам, вигукам, звертанням, повторам, синонімії, порядку слів, інтонації та ін.

Ключові слова: синтаксична транспозиція, спонукальність, українська мова, речення, висловлення, модальність, спосіб, час, дієслово, комунікативна інтенція.

Постановка проблеми. Предикативність як основна реченнєва категорія знаходить свій мовний вияв у синтаксичних підкатегоріях темпоральності з грамемами теперішнього, минулого й майбутнього часів та модальності (розповідної, питальної спонукальної, оптативної), які здатні взаємодіяти. Унаслідок такої взаємодії у системі мовлення (конкретних комунікативних актах) нерідко формуються модальні типи висловлень з нетиповими граматичними засобами вираження, серед яких особливе місце посідають непрямі спонукальні конструкції з дієслівними предикатами не наказового способу, а дійсного, умовного та бажального. При цьому простежуємо подвійну синтаксичну транспозицію у сферу спонукальності як розповідних, питальних, оптативних висловлень, так і дієслівних форм теперішнього, минулого й майбутнього часів, умовного способу. За таких перетворень спонукування адресата до дії

має децю прихований характер, тобто виявляється, як слушно констатує О. В. Попова, у зауважливій, «пом'якшеній» формі [11, с. 216].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українському мовознавстві останніх десятиріч значне зацікавлення науковців викликають проблеми синтаксичної транспозиції, адже синтаксис як найвищий ярус мовної системи, якому підпорядковані всі інші, найбільшою мірою спрямований у сферу комунікації, забезпечуючи реалізацію основної функції мови – комунікативної. На засадах функційно-категорійної граматики поняття *транспозиції* в лінгвоукраїністиці обґрунтував І. Р. Вихованець, виокремивши її три різновиди: реченнєву, частиномовну та грамемну [1, с. 57–58]. Особливе місце в цій типології відведено реченнєвій транспозиції, адже саме речення є основною синтаксичною одиницею, яку досліджують сьогодні щонайменше у трьох аспектах:

формальному, семантичному й комунікативному. Відповідно реченнєва транспозиція охоплює не лише формально-граматичну й семантико-синтаксичну, а й комунікативну організацію речення. На формальному й семантичному рівнях реченнєву транспозицію на матеріалі сучасної української літературної мови ґрунтовно дослідила К. Г. Городенська, яка кваліфікувала її як синтаксичну деривацію, тобто відношення похідності між різними структурно-семантичними типами речень: простими односкладними і двоскладними; складносурядними, складнопідрядними й безсполучниковими; простими ускладненими та складними [2, с. 15–75]. Концепція дериваційного (транспозиційного) синтаксису укладена у працях Н. М. Костусяк [3], О. Г. Межова [5; 6; 7], І. А. Мельник [8], Т. С. Масицької [4] та ін.

На комунікативному рівні міжреченнєві транспозиції як уживання одного модального різновиду висловлень у функції іншого стали об'єктом лінгвістичних студій Н. М. Костусяк [3, с. 302–350], С. В. Мясоєдової [9], І. В. Піддубської [10], С. В. Харченко [13], С. Т. Шабат-Савки [14], О. В. Шатілової [15] та ін. Попри вагомі напрацювання в цій царині, потребує глибшого вивчення проблема взаємодії реченнєвої транспозиції з частиномовною (переходом в межах лексико-граматичних класів слів) та графемною (вживанням одних граматичних значень і форм замість інших) на тлі різних комунікативно-синтаксичних парадигм – розповідної, питальної, спонукальної, оптативної.

Постановка завдання. З огляду на це мета пропонованої статті – здійснити системний аналіз синтаксичної транспозиції комунікативних типів висловлень у сферу спонукальної модальності на матеріалі реченнєвих конструкцій, дібраних з текстів художнього стилю сучасної української мови. Реалізація мети передбачає розв'язання таких **завдань**: 1) схарактеризувати закономірності синтаксичної транспозиції розповідних, питальних, оптативних речень у спонукальній; 2) встановити особливості вживання дієслівних форм теперішнього, минулого й майбутнього часів, умовного способу у транспонованих висловленнях; 3) окреслити діапазон комунікативних інтенцій мовця у непрямих спонукальних висловленнях; 4) виявити експліцитні й імпліцитні лексико-граматичні засоби репрезентації спонукальності в аналізованих конструкціях.

Виклад основного матеріалу. Спонукально-розповідні висловлення синкретичного типу як синтаксичні синоніми власне спонукальних

речень мовець використовує для послаблення категоричності наказу, команди чи вимоги. На відміну від імперативних конструкцій вони дають змогу адресантові актуалізувати часові рамки виконання дії адресатом через уведення відповідних детермінантів. Наприклад, у фрагменті *Тікаймо негайно! Слушнішого часу не буде!* (В. Малик) ілюструють терміновість, підсилену окличною інтонацією (на письмі – знаком оклику) передає обставина *негайно*, а також постпозитивне безособово-генітивне речення із семантикою застереження. Мотивує співрозмовника до виконання дії й вербалізація мовцем точних часових та просторових координат: – *Збираємося завтра о шостій годині ранку біля їдальні* (І. Роздобудько). Встановлення початкової часової межі й неокресленість кінцевої, навпаки, не сприяє швидкому реагуванню на прохання, вимогу чи наказ: *Із завтрашнього дня ти працюєш з депутатом* (О. Кононенко). Як бачимо, у наведених висловленнях із пом'якшеним спонуканням вжито форми теперішнього часу дієслова, що особливо характерно і для таких мовленнєвих актів, як вказівка чи рекомендація: – *Дуже просто: беруть плівку й опускають в хімічний розчин...* (І. Роздобудько); інструкція: *Після використання пристрою встановлюємо вимикач в положення OFF і виймаємо мережеву вилку з розетки*; рецепт: *Додаємо у сирок яйця і цукор, ретельно все перемішуємо до однорідної маси*.

Розповідно-спонукальні висловлення з дієслівними формами минулого часу як синтаксичні синоніми власне імперативних конструкцій також здатні репрезентувати різні комунікативні наміри адресанта щодо адресата. Категоричність вимоги може бути зумовлена вживанням форми однини дієслова минулого часу, напр.: – *Пішла мені зараз до хати!* (І. Вільде). Увірадно цю комунікативну інтенцію мовця підсилювальна частка *мені*, транспонована із парадигми займенника, мовленнєва експресія, позначена на письмі знаком оклику, а також обставинний прислівник *зараз* з акцентом на необхідності миттєвого реагування з боку адресата. У висловленні *Щоб на світанку був тут!* (Г. Тютюнник) інтенція безпеліційної, беззаперечної вимоги чи наказу передавана часткою *щоб* та окличною інтонацією. У розмовному мовленні такі вислови нерідко мають пейоративний відтінок: відтворюють негативне, зневажливе, презирливе, вороже ставлення мовця до адресата: *Пішов геть! Пішла звідси!* «Вторинні структури зі спонукальною семантикою, – за спостереженнями Н. М. Костусяк, – формують предикати

минулого часу найчастіше зі значенням спонукання до спільної дії» [3, с. 327]. У конструкції прямої мови – **Поїхали**, – наказую коротко (Ю.Збанацький) множинна форма минулого часу дієслова передає ілюкцію наказу, що зрозуміла завдяки відповідному предикатові, а прислівник *коротко* акцентує на тому, що поступила команда, на яку необхідно зреагувати негайно. Реченнєві структури зі спонукальним минулим часом множини нерідко використовують з метою чіткого інструктажу щодо виконання адресатом конкретних фізичних дій: – *А тепер **узяли** всі у праву руку молоточки. Хто лівша – у ліву. Не соромтесь* (Г.Тютюнник), а також для відтворення комунікативної інтенції прохання або вмовляння співрозмовника: *Мамо, **поїхали** до діда і до Пушка* (В.Яворівський). Комунікативно значущим елементом таких висловлень є звертання у пестливій формі, яке сприяє реагуванню з боку адресата, а отже, досягненню мовцем перлокутивного ефекту. Своєрідним спонуканням до дії можуть бути висловлення на зразок – *Ой, **зачепилася** за дуб **торішній!*** (Леся Українка) як завуальоване прохання про допомогу. Адресант саме так зрозуміє комунікативний намір мовця завдяки не лише лексичному наповненню синтаксичної конструкції, а й емоційному вигукові *ой* та експресивному забарвленню висловлення (окличній інтонації з відповідним пунктуаційним оформленням).

Більш наближені до власне спонукальних імперативних конструкцій з дієсловами наказового способу синонімічні розповідно-спонукальні висловлення з дієслівними формами майбутнього часу. Така синтаксична транспозиція сприяє підсиленню категоричності спонукання порівняно з формами теперішнього часу. «Факт сприймається як той, що безумовно здійсниться в майбутньому. Це підкреслює прагматичний ефект безапеляційності вимоги.... Ці зміни зумовлюють наявність експресивного відтінку категоричності вимоги, посилюють впливовість на співрозмовника», – зазначає І.В.Піддубська [10, с. 14]. З цією метою вживають здебільшого форму другої особи однини майбутнього часу, що корелює з найбільш категоричною другою особою однини імператива. Діапазон комунікативних інтенцій мовця при вживанні таких спонукальних висловлень дуже широкий: від наказу, команди, вимоги, примусу до дозволу, рекомендації, пропозиції, вказівки, поради, настанови, повчання, попередження, застереження тощо, напр.: – ***Понесеш** на станцію... **Правитимеш** по п'ять карбованців за пампушку* (Ю.Мушкетик); ***Ждана візьмеш***

провідником. Тільки будь обережний, не заривайся! (В.Малик); ***Прийдеш** потім до мене, я тобі щось передам, – наказав батько* (Б.Харчук); ***Йтимеш** отак навпростець, на Вербовий хутір, а тоді – як хоч, шляхом, а як хоч – навпростець...* *А як живий будеш, **даси** вістку...* (І.Багрянний); *Ходи, **переночуєш** у повітці, а раненько **підеш*** (В.Шевчук); *Тільки машину **залишиш** у Гостролуччі* (В.Нестайко); *...ти **поїдеш** із людьми, а тоді **повернешся** назад!* (Григорій Тютюнник); *Але ти **працюватимеш** із ним і вдень і вночі по повній програмі!* (О.Кононенко). Адекватно ідентифікувати комунікативну інтенцію мовця адресат може завдяки лексичним маркерам штибу наказав, вимагав, дозволив і под., обмежувально-видільним (тільки), заперечним (не) часткам, а також окличній / неокличній інтонації висловлень, повторам, лексичній синонімії, антонімії (і вдень і вночі), зіставленню (*поїдеш із людьми, а тоді повернешся назад*). Категоричність / некатегоричність спонукання залежить і від того, формою якого виду (доконаного чи недоконаного) виражене дієслово майбутнього часу, експліцитності / імпліцитності особового займенника *ти* як адресата мовлення. Пом'якшуватиме категоричність займенник *ви* у поєднанні з множинною формою дієслова, пор.: *Ви **працюватимете** з ним і вдень, і вночі*. У семантико-синтаксичній структурі таких речень імперативний предикат другої особи передбачає своєю валентністю суб'єктно-адресатну синтаксему у кличному відмінку (так зване звертання). Проте у реальному висловленні на комунікативному рівні таке звертання часто не вербалізоване. За таких умов його підказує контекст або мовленнєва ситуація.

В одному контексті, напр.: – *Цить, Сашко, **не плач**, – приказував мені прадід Тарас, коли я починав чогось там ревти, **не плач**, дурачок. **Приклепаємо** косу, та **поїдемо** на сінокіс на Десну, та **накосимо** сіна, та **наловимо** риби, та **наваримо** каші. <...> – **Напораєм** сіна та **наваримо** каші. **Не плач**, хлопчику* (О.Довженко) можуть бути задіяні різні засоби спонукальності: вигук (*цить*), звертання (*Сашко, хлопчику, дурачок*), лексичний маркер (*приказував*), повтор дієслів другої особи однини (*не плач, не плач, не плач*), їх поєднання з дієсловами першої особи множини (*приклепаємо, поїдемо, накосимо, наловимо, наваримо, напораєм, наваримо*), що формують однорідний ампліфікаційний ряд. Нанизування таких множинних дієслівних форм із можливістю експлікації особового займенника *ми* значно послаблює спонукальну модальність, адже мовець й адре-

сат разом виконуватимуть зазначені дії. Проте завдяки іншим попереду наведеним мовним засобам (передовсім звертанням із семантикою адресата мовлення, кільцевим повторам предикатів наказового способу) ілокуція спонукальності цього контексту збережена. Оклична інтонація, позначена графічно знаком оклику, увиразнює спонукальність висловлень: – *Ну, мир-миром! Поплинем понад виром!* (Лєся Українка).

Синтаксична транспозиція у сферу спонукальності дієслів умовного способу, як і в попередньо описаних випадках, не супроводжується повним переходом розповідних речень у спонукальні, тому можемо констатувати формування перехідного модально-комунікативного типу висловлень – розповідно-спонукальних. Основна їхня комунікативно-прагматична мета – просити співрозмовника виконати конкретну фізичну, локативну, мовленнєву та ін. дію. Зазвичай такі конструкції не містять відповідного лексичного маркера із семою *прохання*, проте адресат адекватно сприймає ілокуцію адресанта, зокрема й додаткові семантичні відтінки поради, повчання, пропозиції, запрошення, благання, вмовляння, попередження, застереження, завдяки специфічному змістовому наповненню та інтонуванню висловлень, напр.: – *Чуєте, мамцю... ішли би ви собі до хати...і не мозолили би отут кому без потреби очі...* (М. Матіос); *То, може, Явдохо, зачинила б двері, бо я не відаю як* (В. Шевчук); *Хоч я на твоєму місці вже давно здався б...* (Г. Тютюнник); *Говорив би ти, батько гетьмане, твоє слово – закон* (П. Куліш); – *Христе, перейшла б ти, справді, в коридорчик, – ти тут тільки нервусися* (В. Винниченко); *Відпросився б ти в командира, прийшов би до мене хоч на часину* (О. Гончар). Більшість таких висловлень містять позитивну конотацію, однак можуть передавати й негативне ставлення мовця до адресата, бажання уникнути, позбутися співрозмовника: *Пішов би ти, Артеме, спати* (А. Головка); – *Ішов би ти, Іване, з нашого села* (М. Матіос), підсилене обставинами *звідси, швидше: Ішов би ти швидше звідси...* (Р. Іваничук); лексемою *лізти* зі стилістичним відтінком зневажливості, заперечним імперативним предикатом *не заважай*: *Не ліз би ти, командир, іди звідси, не заважай людям* (Ю. Збанацький). Чіткіше відтворити комунікативну інтенцію мовця адресатові допомагають лексико-граматичні маркери на зразок *просив би, порадила б, пропонував би, запросила б, попередила б, застеріг би* тощо, пор.: – *До речі, я порадив би вам поговорити з начальником політвід-*

ділу (І. Багмут). Як бачимо з попереду наведених прикладів, структурним компонентом більшості речень є вокатив, що вербалізує адресата мовлення-потенційного виконавця дії та виступає стилістичним засобом інтимізації висловлень, а в поєднанні з особовим займенниками *ти, ви* виконує ще й функцію відокремленої прикладки. Його імпліцитність зумовлена потребою мовця актуалізувати дію як комунікативне ядро (рему) висловлення.

Нерідко інфінітиви із часткою *б (би)* у структурі оптативних висловлень можуть виявляти спонукальний потенціал. Проте спонукальність у них послаблена за рахунок увиразнення бажальної семантики, доповненої інтенціями прохання, запрошення: *Хоча б коли до нас у гості прийшли онука відвідати* (Г. Тютюнник), пор.: *Прийдіть до нас у гості онука відвідати*. Семантику бажально-спонукальної модальності можуть доповнювати й такі ілокутивні наміри адресанта, як пропозиція або рекомендація: *Тут би школу зробити* (М. Коцюбинський); *Зробити б експеримент!* (О. Гончар); заклик: *Дотримати б миру...* (Ю. Яновський); – *З'єднати б усіх слов'ян* (В. Шевчук); побоювання, що може щось статися: *...хоч би до вечора дістатись до підніжжя гір* (Р. Іваничук); *Подати б Денисові якийсь знак* (О. Гончар). Як бачимо, зазвичай транспоновані у сферу спонукальності оптативні висловлення містять позитивну конотацію, хоч іноді простежуємо й негативну з відтінком погрози, пор.: *Провалитися б тобі на цьому місці!* (Ю. Смолич). Частки *хай, нехай* з дієсловами третьої особи послаблюють категоричність спонукування, увиразнюючи модальний відтінок бажальності: *Він гукнув на значкового й сказав: – Хай хлопці погуляють* (В. Підмогильний); – *Нехай Андрій пише!* – *гукнуло кілька голосів* (Б. Грінченко); – *Нехай воюють дипломати! Хай журналісти проливають чорнило!* (О. Довженко). Поєднання семантики волевиявлення і бажання дало підставу Л. О. Кадомцевій кваліфікувати такі одиниці як речення із значенням бажальної спонукальності [12, с. 134].

Специфічний спонукальний потенціал властивий питальним реченням. Внаслідок відповідної комунікативно-синтаксичної транспозиції формуються так звані питально-спонукальні речення як синтаксичні синоніми власне спонукальних. У деяких комунікативних ситуаціях задля створення позитивної атмосфери спілкування мовець, відтворюючи волевиявлення, обирає питальні конструкції, які «пом'якшують» спонукування. Лек-

сико-граматичними маркерами таких непрямих спонувань є: 1) модальні слова із семою можливості дії, нерідко супроводжувані частками *б* (*би*), *а*, *й*, *ще й*, напр.: *Може б ти відмовився, доки не пізно?* (Григорій Тютюнник); *А може, далі зі мною поїдеш?* (С. Лукач); *А може, й далі працюватимем удвох?* (В. Самійленко); *Слухай, Антоне, може, ще й нову криницю викопаємо?* (Є. Гуцало); – *Чи можна вас запросити до танцю?*... (О. Гончар); 2) питальні слова у сполученні з підсилювальними частками *а*, *б*, напр.: – *А чому б вам нових форм не шукати?* (О. Гончар); 3) порядок слів, логічний наголос, особливе інтонування: – *Ви дозволите взяти вас під руку?* (П. Загребельний); – *Підеш ти звідси, відьмо?! – гукнув дико на неї громом;* – *А ні, то уб'ю зараз на місці?* (О. Кобилянська); 4) заперечна частка *не* при дієсловах умовного способу, напр.: *Чи не прийшли б ви сьогодні до мене, а то багато справ невідкладних зібралось?* (Б. Лепкий); *Чи не пішли б ви звідси?* (М. Коцюбинський). С. Мясоедова наголошує на тому, що сприйняття речення як спонукального зумовлене саме його оформленням як питально-заперечного. Взаємодія питальної форми й заперечного компонента з часткою «не», надає висловленню спонукальної сили [9, с. 4].

У попередню наведених непрямих висловленнях закладено широкий спектр прихованих спонукальних інтенцій мовця (зокрема прохання, запрошення, вмовляння, порада, пропозиція, дозвіл), які переважно вмотивовані його прагненням бути ввічливим, коректним, ненав'язливим. Проте вибір непрямого способу спонування (у формі запитання) не завжди вмотивований такими добрими намірами. Існують емоційно забарвлені питально-спонукальні висловлення, які відображають негативне ставлення до адресата, незадоволення ним, роздратованість мовця.

Приміром, висловлення *Чи не пішли б ви звідси?* (М. Коцюбинський) містить дещо негативну конотацію, зумовлену несумісним поєднанням ввічливої займенникової форми *ви* з компонентами *не пішли б, звідси*, що засвідчують намір мовця уникнути, позбутися співбесідника. Вкрай негативне стилістичне значення з інтенцією погрози закладено у фрагменті – *Підеш ти звідси, відьмо?! – гукнув дико на неї громом;* – *А ні, то уб'ю зараз на місці?* (О. Кобилянська) через нагромадження негативно-оцінних лексем *відьма, дико, уб'ю* та особливе інтонування.

Висновки. Комунікативно-синтаксична транспозиція як перехід розповідних, питальних, опативних висловлень до парадигми спонукальності особливу продуктивність виявляє в художньому та розмовному стилях сучасної української мови. Її супроводжує графемна транспозиція дієслівних форм теперішнього, минулого, майбутнього часу, умовного і бажального способу, за якої відповідні графемами морфологічних категорій часу й способу набувають статусу синтаксичних (темпоральності й модальності) у структурі реченнєвої надкатегорії предикативності. Такі перетворення розширюють сферу спонукальності, ядро якої формують імеративні конструкції з дієсловами наказового способу, а периферію – їхні синтаксичні синоніми – непрямі висловлення з дещо прихованою спонукальною модальністю. Попри такий периферійний статус, вони здатні виражати широкий спектр комунікативних інтенцій мовця від категоричного наказу до м'якої поради або пропозиції, які мовець ідентифікує завдяки різноманітним як експліцитним, так й імпліцитним лексико-граматичним засобам. Перспективними вбачаємо дослідження комунікативно-синтаксичної транспозиції спонукальних висловлень у розповідні на матеріалі художніх текстів.

Список літератури:

1. Вихованець І. Р. Різновиди транспозиції. *Актуальні проблеми граматики* : зб. наук. пр. Кіровоград : КДПУ ім. В. Винниченка, 1997. Вип. 2. С. 57–60.
2. Городенська К. Г. Деривація синтаксичних одиниць. Київ : Наук. думка, 1991. 192 с.
3. Костусяк Н. М. Структура міжрівневих категорій сучасної української мови: монографія. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 452 с.
4. Масицька Т. Є. Типологія семантико-синтаксичних залежностей: монографія. Луцьк : ПВД «Твердиня», 2016. 416 с.
5. Межов О. Г. Двокомпонентні дериваційні парадигми простих речень у сучасній українській мові. *Діалог мов – діалог культур. Україна і світ*: щорічний науковий збірник. VII Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція з україністики. München, 27. Oktober – 30. Oktober 2016. München : readbox unipress Open Publishing LMU, 2017. С. 67–74.
6. Межов О. Г. Прийменники як показники синтаксичної конденсації в дериваційних процесах. *Типологія та функції мовних одиниць* : наук. журн. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2016. № 2(6). С. 115–126.

7. Межов О.Г. Приховані семантико-синтаксичні відношення у безсполучникових та складнопідрядних реченнях сучасної української мови. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика*, 2024. Том 35 (74). № 2. Ч. 1. С. 52–58.
8. Мельник І.А. Транспозиційна граматики українського дієслова: монографія. Луцьк : Надстир'я, 2015. 476 с.
9. Мясоедова С.В. Категорія спонування і її вираження в непрямих висловленнях сучасної української мови : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Харківський державний педагогічний університет ім. Г.С.Сковороди. Харків, 2001. 16 с.
10. Піддубська І.В. Модальна і темпоральна транспозиція дієслівних форм : автореф. дис.... канд. філол. наук : 10.02.01 / Донецький національний університет. Донецьк, 2001. 20 с.
11. Попова О.В., Хоруженко М.В. Імплікована vs експлікована складові директивів у виконавчих наказах Барака Обами. *Наукові записки*. Вип. 145. Серія : Філологічні науки. Кіровоград : Видавець В.Ф.Лисенко, 2016. С. 213–217.
12. Сучасна українська літературна мова : синтаксис / за заг. ред. І.К.Білодіда. Київ : Наук. думка, 1972. 515 с.
13. Харченко С.В. Семантико-синтаксична і комунікативна структура речень спонукальної модальності : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова. Київ, 2001. 20 с.
14. Шабат-Савка С.Т. Категорія комунікативної інтенції в українській мові: монографія. Чернівці : «Букрек», 2014. 412 с.
15. Шатілова О.В. Питальні речення як виразники спонукальної модальності. *Лінгвістичні студії* : зб. наук. праць; наук. ред. А.П.Загнітко. Донецьк : ДонНУ, 2013. Вип. 27. С. 127–131.

Mezhov O.G. COMMUNICATIVE-SYNTACTIC TRANSPOSITION INTO THE DOMAIN OF IMPERATIVITY IN MODERN UKRAINIAN LANGUAGE

The article presents a systematic analysis of the syntactic transposition of communicative sentence types into the domain of imperative modality, based on sentence constructions selected from texts in the artistic style of modern Ukrainian language. The study characterizes the patterns of syntactic transposition of declarative, interrogative, and optative sentences into imperatives. It identifies the peculiarities of using verb forms of present, past, and future tenses, as well as the conditional mood, in transposed utterances. The range of the speaker's communicative intentions in indirect imperative statements is outlined. Explicit and implicit lexical-grammatical means of representing imperativity in the analyzed constructions are revealed.

Communicative-syntactic transposition, as the transition of declarative, interrogative, and optative utterances into the paradigm of imperativity, demonstrates particular productivity in the artistic and colloquial styles of modern Ukrainian language. This process is accompanied by the grammatical transposition of verb forms in present, past, and future tenses, as well as in conditional and desiderative moods, whereby the respective grammatical categories of tense and mood acquire the status of syntactic categories (temporality and modality) within the sentence's overarching predicative structure. These transformations expand the domain of imperativity, whose core consists of imperative constructions with verbs in the imperative mood, while the periphery is formed by their syntactic synonyms—indirect statements with somewhat concealed imperative modality. Despite their peripheral status, these constructions can express a wide range of communicative intentions, from categorical commands to gentle advice or suggestions, which the speaker identifies through various explicit and implicit lexical-grammatical means: modal words, temporal determinants, pronouns, particles, interjections, vocatives, repetitions, synonymy, word order, intonation, and more.

Key words: syntactic transposition, imperativity, Ukrainian language, sentence, utterance, modality, mood, tense, verb, communicative intention.